

J. Perry, M. Brinkman, e. a., ed., *Honderd jaar sociaal-democratie in Nederland, 1894-1994* (Amsterdam: Bert Bakker, 1994, 363 blz., f49,90, ISBN 90 351 1353 5).

Op zondagmorgen 26 augustus 1894 werd in Zwol Ie, in café De Atlas, de Sociaal-democratische arbeiderspartij in Nederland (SDAP) opgericht en ter gelegenheid van dit feit besloot de dr. Wiardi Beekman stichting, het wetenschappelijk bureau van de PvdA, een studie uit te brengen over de geschiedenis van de sociaal-democratie in ons land. De redactie schrijft in haar voorwoord, dat er tot nu toe geen goede wetenschappelijke studie van de geschiedenis der sociaal-democratie bestaat en zij voegt er wat merkwaardig aan toe dat die er naar haar mening hoogstwaarschijnlijk ook nooit zal komen. Zij had aanvankelijk het plan één schrijver uit te nodigen om de gehele uitgave te verzorgen, doch toen deze wens onvervulbaar bleek (waarom wordt niet nader vermeld) benaderde zij een aantal auteurs met de opdracht een monografie te componeren, die een zo groot mogelijke mate van homogeniteit moest vertonen. De redactie geeft geen toelichting op het feit dat in de studie als begin van de sociaal-democratische beweging in ons land wordt genomen de oprichtingsdatum van de SDAP en niet bijvoorbeeld 30 augustus 1869, de stichtingsdatum van de eerste sectie van de Internationale arbeiders associatie of 7 juli 1878, de oprichting van de Sociaal-democratische vereniging in Amsterdam of 19 maart 1882, de stichtingsdatum van de Sociaal-democratische bond.

De historicus J. Perry beschrijft de eerste periode van de SDAP (1894-1919) en hij geeft op een heldere wijze een overzicht van de discussies in de partij over strategie en tactiek tussen reformisten en marxisten. De strijd voor algemeen kiesrecht ('de roode dinsdagen'), de vraag of de SDAP al of niet zou deelnemen aan het dagelijks bestuur van de gemeenten of aan de landsregering (ter zake bij de formatie-Bos in 1913) en de befaamde revolutiedagen van Troelstra in 1918. Het deel eindigt in het jaar 1919 — een hoogtepunt in de geschiedenis van de SDAP — met de invoering van het algemeen mannen- en vrouwenkiesrecht en de achturige werkdag.

Het tweede deel van de hand van de politicoloog P. J. Knegtmans behandelt de periode tot 1946. In de jaren twintig, toen het optimisme in de SDAP hoogtij vierde, zien wij een krachtige ontwikkeling van de socialistische gemeentepolitiek, studies op het terrein van socialisatie en medezeggenschap, succesvolle anti-vlootwetacties en een grote winst bij de verkiezingen in 1925: de SDAP behaalde 24 van de 100 kamerzetels. Bijzondere aandacht besteedt de auteur aan het werk van J. Tinbergen in de SDAP, die een antwoord trachtte te geven op de economische crises en hij beschrijft op een boeiende wijze de totstandkoming van het Plan van de arbeid in het najaar van 1935. Ook de strijd van W. Banning voor handhaving van de ontwapeningseis — die het partijcongres in 1937 met grote meerderheid uit haar program liet vallen — wordt goed verwoord.

Over het tijdvak 1946-1970 schrijft de historicus D. Bosscher, waarin hij de discutabele rol van de PvdA in de kwestie rond Indonesië en Nieuw-Guinea op een kritische wijze analyseert. De wijze waarop hij het optreden van Drees als staatsman en politicus beschrijft verdient lof. De politicoloog F. Becker tenslotte schetst in zijn bijdrage over de jaren 1970-1994 de lotgevallen van het kabinet-Den Uyl ('jarenlang als de belangrijkste trofee in de sociaal-democratische prijzenkast beschouwd') en schildert een goed portret van Den Uyl als socialistisch econoom.

Honderd jaar sociaal-democratie in Nederland is een overzichtelijk en goed leesbaar boek voor de belangstellende leek. Zij die in de loop der jaren kennis hebben genomen van de vele studies over de SDAP en de PvdA en over de leidende figuren uit deze partijen zullen uit dit werk weinig nieuws vernemen. Hoewel vele personen worden genoemd die een rol hebben gespeeld in de sociaal-democratische beweging, zijn er maar enkelen die enigszins tot leven komen. Zelfs uit de beschrijving van een figuur als Troelstra blijkt nergens de grote betekenis van deze

charismatische politicus, die door zijn agitatorische gaven en zijn groot redenaarstalent zowel in als buiten de Tweede Kamer, vooreen belangrijk gedeelte het gezicht bepaalde van de SDAP. Maar ook de andere socialistische politici — Perry noemt er 40, Knechtmans 97, Bosscher 88 en Becker 34 — komen op een enkele uitzondering na, geen van allen uit de verf.

De nadelen van het feit, dat er niet één schrijver kon worden gevonden om de gehele geschiedenis van de sociaal-democratie te beschrijven, blijken duidelijk bij lezing van het boek. Zo komt de betekenis van de socialistische gemeentepolitiek onvoldoende en verbrokken tot uiting. In de periode tot 1919 worden enige passages aan Wibaut gewijd, maar de ontwikkeling in de beginjaren en later de succesvolle ontplooiing in de jaren twintig komen nauwelijks aan bod. Dit is ook daarom te betreuren daar uit de hele studie blijkt, dat door de geïsoleerde positie van de SDAP in de jaren twintig en dertig van een werkelijk dominante positie van de partij nooit sprake is geweest — behalve juist in de besturen van vele grote en middelgrote gemeenten. Een voorbeeld van de verbrokkenheid is dat Becker, in tegenstelling tot Perry, juist wel uitvoerig ingaat op de gemeentepolitiek in de jaren zeventig. Het euvel doet zich ook voor bij de rol van de SDAP in het parlement. In de eerste periode krijgt het optreden van de tweede kamerfractie een bescheiden plaats toebedeeld, later — in het gedeelte 1946-1970 wanneer het deelnemen aan de regering een rol gaat spelen — ligt het accent bijna uitsluitend bij de Kamerfractie en het kabinet en lijkt het boek meer een studie over parlementaire geschiedenis te worden dan de geschiedenis van een politieke partij.

In een lezenswaardig nawoord onder de titel 'De twee gezichten van de sociaal-democratie' stelt de directeur van de dr. Wiardi Beekman stichting, P. Kalma, zich tenslotte de vraag, of een afzonderlijke sociaal-democratische partij in de komende decennia nog wel bestaansrecht heeft. Er is wat voor te zeggen, aldus de schrijver, het na 100 jaren sociaal-democratie voor gezien te houden en een nauwe samenwerking van de PvdA met andere progressieve partijen (D 66 en Groen Links) na te streven. Geen feestelijk, wel een realistisch geluid!

G. W. B. Borrie

L. Dolk, *Twee zielen, twee gedachten. Tijdschriften en intellectuelen op Java (1900-1957)* (Dissertatie Leiden 1993, Verhandelingen van het Koninklijk instituut voor taal-, land- en volkenkunde CLIX; Leiden: KITLV Uitgeverij, 1993, vi + 217 blz., f45,-, ISBN 90 6718 064 5).

In dit proefschrift fungeert de literatuur en het literaire tijdschrift als ontmoetingsplaats voor Nederlandse en Indonesische intellectuelen in de periode 1900 en 1957. De neerlandica Liesbeth Dolk richtte zich daarbij op de vraag naar opvattingen van Nederlanders en Indonesiërs over de toekomst van Indonesië en de rol van de Nederlandse cultuur en literatuur daarin. In vier hoofdstukken probeert zij aan de hand van de *Max Havelaar* en zijn betekenis voor vooroorlogse Indonesische intellectuelen, het tijdschrift *De Fakkel* (1940-1942), een drietal na-oorlogse tijdschriften die tussen 1946 en 1947 verschenen, en tenslotte het tijdschrift *Oriëntatie* (1947-1954) hierop een antwoord te vinden.

Nederlanders zijn altijd erg huiverig geweest Multatuli onder Indonesiërs te introduceren uit angst voor aanwakking van het nationalisme. In het Nederlandstalige onderwijs in de kolonie werd hij daarom ofwel alleen om de vorm geprezen, of kritisch behandeld. Lezing van zijn werk zonder begeleidende kritiek werd nog gevaarlijker geacht. Met name in de (behoudende) jaren dertig nam het verhullend taalgebruik over dit boek in schoolboeken toe. Desondanks blijkt het vrij algemeen door Indonesische nationalist en literatoren te zijn gelezen en gewaardeerd om zijn kritiek, ook op de inheemse hoofden.